logik tafakkurning universalligidan dalolat beradi. Insoniyatning turli madaniyatlarida hayotiy tajriba, ko‘pincha, qisqa, ritmik, mantiqan yakunlangan va esda qoladigan strukturaga solinadi.

Ikkinchidan, ikkala tilda ham e’tiqod mazmunli paremiyalar umumlashtirilgan subyektga ega bo‘lishi mumkin. Bunda aniq shaxs emas, balki har qanday inson uchun taalluqli hayotiy xulosa ilgari suriladi. Masalan, “kim sabr qilsa...” yoki “he who is patient...” tipidagi strukturalar shuni ko‘rsatadi.

Uchinchidan, har ikki tilda antiteza va parallelizm e’tiqod mazmunini kuchaytirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Qarama-qarshi tushunchalarni yonma-yon keltirish fikrni yanada ta’sirchan qiladi. Parallel struktura esa ritm va simmetriya orqali mazmunning yodda saqlanishiga yordam beradi.

**Tahlil va natijalar.** Birinchidan, ingliz va o‘zbek tillarida e’tiqod mazmunli paremiologik birliklar, asosan, yettita struktur model asosida shakllanadi: sodda gap, qo‘shma gap, parallel konstruktsiya, antitezali model, shartli konstruktsiya, buyruq-istak shakli va elliptik model.

Ikkinchidan, har ikkala tilda ham shartli va parallel konstruksiyalar e’tiqod mazmunini ifodalashda samarali vosita hisoblanadi. Ular sabab-natija va ritmik umumlashtirishni ta’minlaydi.

Uchinchidan, o‘zbek tilidagi birliklarda obrazlilik, pand-nasihat va ruhiy-axloqiy mazmun kuchli; ingliz tilidagi birliklarda esa sintaktik aniqlik, pragmatik xulosa va individual mas’uliyat semalari ustun.

To‘rtinchidan, struktur qurilish paremiologik birlikning mazmuni, uslubiy ta’siri va lingvokulturologik yuklamasini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

**Xulosa va takliflar.** Ingliz va o‘zbek tillaridagi e’tiqod mazmunli paremiologik birliklarning struktur xususiyatlarini qiyosiy o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, bunday birliklar xalq tafakkuri va ma’naviy hayotining muhim ifodasi sifatida universallik va milliylikni birlashtiradi. Ularning struktur qurilishi tasodifiy emas, balki mazmunni ixcham, ta’sirchan va esda qolarli tarzda ifodalashga qaratilgan tizimli vositadir.

Mazkur tadqiqot natijalari paremiologiya, qiyosiy tilshunoslik, lingvokulturologiya va tarjimashunoslik uchun muhim ahamiyatga ega. Kelgusida e’tiqod mazmunli paremiologik birliklarni semantik maydonlar, konseptual tahlil, pragmatik vazifa va tarjima muammolari nuqtai nazaridan yanada chuqurroq o‘rganish maqsadga muvofiqdir.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:**


[1]. Mieder W. Proverbs: A Handbook. Westport: Greenwood Press, 2004.
[2]. Norrick N.R. How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs. Berlin: Mouton, 1985.
[3]. Taylor A. The Proverb. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931.
[4]. Dundes A. “On the Structure of the Proverb”. Proverbium, 1964.
[5]. Permyakov G.L. From Proverb to Folk-Tale: Notes on the General Theory of Cliché. Moscow, 1979.
[6]. Kunin A.V. English Phraseology. Moscow, Higher School, 1984.
[7]. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. Toshkent, 1992.
[8]. Mahmudov N. Til va madaniyat. Toshkent, “Ma’naviyat”, 2004.
[9]. Safarov Sh. Pragmatik tilshunoslik. Toshkent, 2008.
[10]. Yo‘ldoshev B. Hozirgi o‘zbek adabiy tilida frazeologiya va paremiologiya masalalari. Toshkent, 2013.
[11]. Вланов С., Флорин С. Непереводимое в переводе, Москва, 1980.
[12]. Arora S. “The Perception of Proverbiality”. “Proverbium”, 1984.
[13]. Krikmann A. Proverbs and Language. Tallinn, 1997.
[14]. Baranov A., Dobrovolskiy D. Aspects of Phraseology Theory. Moscow, 1996.
[15]. Jo‘rayev M. O‘zbek xalq maqollari poetikasi. Toshkent, 2005.



**Tursunov Jakhongir Aminovich (Qarshi davlat Texnika universiteti)**


## INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA HARAKAT FE’LLARI LEKSIKOGRAFIYASI: QIYOSIY-SEMANTIK TAHLIL


***Annotatsiya.*** *Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida harakat fe’llarining leksikografik talqini qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida harakat semantikasi, yo‘nalish komponenti, polisemantik xususiyatlar hamda lug‘at maqolalarida definitsion ifodalanish usullari o‘rganildi. Ingliz tilidagi izohli lug‘atlar, xususan, Oxford Advanced Learner’s Dictionary hamda Longman Dictionary of Contemporary English materiallari o‘zbek tilining izohli lug‘ati bilan qiyoslandi.*



***Kalit so‘zlar:*** *harakat fe’llari, leksikografiya, semantik tahlil, qiyosiy tilshunoslik, yo‘nalish ma’nosi, polisemantik birliklar, izohli lug‘at.*

## ЛЕКСИКОГРАФИЯ ГЛАГОЛОВ ДВИЖЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

***Аннотация.*** *В данной статье рассматриваются лексикографические особенности глаголов движения в английском и узбекском языках. В процессе исследования анализируются семантическая структура, компонент направленности, полисемия и способы дефиниционного описания в толковых словарях. Материалы английских словарей, в частности Oxford Advanced Learner's Dictionary и Longman Dictionary of Contemporary English, сопоставляются с данными узбекских толковых словарей.*

***Ключевые слова:*** *глаголы движения, лексикография, семантический анализ, сопоставительная лингвистика, направленность, полисемия, толковый словарь.*

## LEXICOGRAPHY OF MOTION VERBS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE SEMANTIC STUDY

***Annotation.*** *This article examines the lexicographic treatment of motion verbs in English and Uzbek from a comparative perspective. The study focuses on semantic structure, directional components, polysemy, and definitional strategies in explanatory dictionaries. Materials from English dictionaries, particularly Oxford Advanced Learner's Dictionary and Longman Dictionary of Contemporary English, are compared with data from Uzbek explanatory dictionaries.*

***Keywords:*** *motion verbs, lexicography, semantic analysis, comparative linguistics, directionality, polysemy, explanatory dictionary.*

**Kirish**. Zamonaviy tilshunoslikda harakat semantikasi va uning til tizimidagi ifodalanish vositalari dolzarb tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Harakat fe’llari inson tafakkurining fazoviy idrok, yo‘nalish, trayektoriya va lokativ munosabatlarni aks ettirish mexanizmlarini namoyon etadi. Shu bois mazkur fe’llar nafaqat grammatik yoki leksik birlik sifatida, balki konseptual va kognitiv modelning lingvistik ifodasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, turli tizimli tillarda harakat fe’llarining leksikografik talqini ularning semantik tuzilishini chuqurroq anglash imkonini beradi. Ingliz va o‘zbek tillari struktur jihatdan turlicha bo‘lsa-da, har ikkisida ham harakat fe’llari faol va keng qo‘llaniladigan leksik qatlamni tashkil etadi. Ingliz tili analitik til sifatida harakat yo‘nalishini, ko‘pincha, prepozitsional birikmalar orqali ifodalasa, o‘zbek tili agglutinativ tizimga ega bo‘lib, yo‘nalish ma’nosi ko‘proq morfologik vositalar yordamida yuzaga chiqadi. Bu farq harakat fe’llarining lug‘atlarda berilish uslubiga ham ta’sir ko‘rsatadi.

Leksikografik manbalarda fe’llarning definitsion tavsifi, polisemantik xususiyatlari va kontekstual qo‘llanishi turli tamoyillar asosida yoritiladi. Xususan, ingliz tilidagi izohli lug‘atlar, jumladan Oxford Advanced Learner's Dictionary va Longman Dictionary of Contemporary English da harakat fe’llari ko‘p hollarda sintaktik konstruksiyalar va kollokatsiyalar bilan birga taqdim etiladi. Bu esa foydalanuvchiga fe’lning real nutq jarayonidagi funksional imkoniyatlarini ko‘rsatadi. O‘zbek tilining izohli lug‘atlarida esa harakat fe’llari ko‘proq semantik tavsif va sinonimik izoh orqali ochib beriladi. Shu jihatdan, harakat fe’llarining leksikografik talqini ikki til tizimida qiyosiy tahlilni talab etadi. Harakat fe’llarining leksikografik tadqiqi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Tarjima jarayonida polisemantik fe’llarning to‘g‘ri ekvivalentini tanlash, ularning semantik chegaralarini aniqlash va kontekstual mosligini ta’minlash muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, yo‘nalish ma’nosini bildiruvchi fe’llarda semantik nozikliklar ko‘p uchraydi. Masalan, ingliz tilidagi “go”, “come”, “enter”, “leave” kabi fe’llar o‘zbek tilida bir nechta ekvivalentga ega bo‘lishi mumkin va ularning tanlovi kontekstga bog‘liq.

**Mavzuga oid adabiyotlar tahlili**. Harakat fe’llari va ularning semantik tuzilishi masalasi tilshunoslikda keng o‘rganilgan yo‘nalishlardan biridir. Jahon lingvistikasida harakat semantikasi, ayniqsa, fazoviy munosabatlar va yo‘nalish komponentini ifodalash masalalari kognitiv va struktur semantika doirasida tadqiq etilgan. Xususan, harakat hodisasining konseptual modeli, trayektoriya va manzil komponentlari tahlili ko‘plab ilmiy ishlarda yoritilgan. Ingliz tilshunosligida harakat fe’llarining semantik tasnifi va ularning lug‘atlarda berilish tamoyillari bo‘yicha izlanishlar mavjud. Masalan, Leonard Talmy o‘zining Toward a Cognitive Semantics asarida harakat hodisasining komponentlari (Figure, Ground, Path, Motion)ni nazariy jihatdan asoslab bergan. Ushbu model harakat fe’llarining semantik strukturasini aniqlashda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Leksikografiya sohasida esa Howard Jackson va R.R.K.Hartmann tomonidan lug‘at tuzish prinsiplari, definitsion aniqlik va polisemiyaning lug‘atlarda aks etishi masalalari o‘rganilgan. O‘zbek tilshunosligida harakat fe’llari asosan grammatik va semantik jihatdan tadqiq qilingan bo‘lib, ularning leksikografik talqini ko‘proq izohli lug‘atlar doirasida yoritilgan. O‘zbek tilining izohli lug‘ati materiallari harakat fe’llarining semantik tavsifini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi. Biroq in-

gliz va o‘zbek tillarida harakat fe’llarining aynan leksikografik ifodalanishini qiyosiy tahlil qilishga bag‘ishlangan maxsus tadqiqotlar yetarli darajada emas.

**Tadqiqot metodologiyasi.** Mazkur tadqiqotda ingliz va o‘zbek tillaridagi harakat fe’llarining leksikografik talqinini o‘rganish uchun qiyosiy-tavsifiy, semantik, definitsion va komponent tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy materiali sifatida ingliz tilidagi izohli lug‘atlar, xususan, Oxford Advanced Learner’s Dictionary va Longman Dictionary of Contemporary English, shuningdek, o‘zbek tilining izohli lug‘ati dan olingan lug‘at maqolalari tanlab olindi. Qiyosiy-tavsifiy metod yordamida ikki til tizimida harakat fe’llarining lug‘atlarda berilish shakli, definitsion tuzilishi va misollar bilan ta’minlanish darajasi o‘rganildi. Semantik tahlil jarayonida harakat fe’llarining asosiy va ko‘chma ma’nolari, yo‘nalish komponenti hamda polisemantik xususiyatlari aniqlashtirildi. Komponent tahlil usuli orqali harakat hodisasining subyekt, trayektoriya va manzil kabi tarkibiy qismlari ajratib ko‘rsatildi.

**Tahlil va natijalar.** Tadqiqot jarayonida ingliz va o‘zbek tillaridagi harakat fe’llarining leksiko-grafik talqini qiyosiy asosda tahlil qilindi. Tahlil materiali sifatida ingliz tilidagi Oxford Advanced Lear-ner’s Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English hamda o‘zbek tilidagi o‘zbek tilining izohli lug‘ati lug‘atlaridan tanlab olingan harakat fe’llari asos qilib olindi. Tahlil natijalari bir nechta muhim ilmiy xulosalarni shakllantirish imkonini berdi.

Birinchidan, har ikki tilda harakat fe’llarining semantik yadrosi “harakat subyekti + fazoviy o‘zgarish +yo‘nalish” modeliga asoslanishi aniqlandi. Masalan, ingliz tilidagi go, come, enter, leave fe’llari izohlarida harakatning boshlanish va yakun nuqtasi aniq ko‘rsatiladi. “Enter” fe’li odatda “to go into a place” shaklida izohlanib, yo‘nalish (ichkariga qarab harakat) komponenti definitsiyada bevosita ifodalanadi. O‘zbek tilida esa “kirmoq” fe’li “ichkariga harakatlanmoq” tarzida izohlanadi. Bu holat semantik jihatdan o‘xshashlikni ko‘rsatadi.

Ikkinchidan, ingliz tilida yo‘nalish ma’nosi, ko‘pincha, fe’l va predlog birikmasi orqali kengaytiriladi (go out, come in, walk across, run up). Lug‘at maqolalarida bunday birikmalar alohida kichik bo‘limlar yoki frazeologik birliklar sifatida beriladi. O‘zbek tilida esa yo‘nalish ko‘proq fe’lning o‘z semantik tarkibi yoki affikslar yordamida ifodalanadi: chiqmoq, tushmoq, ko‘tarilmoq, yaqinlashmoq. Bu esa o‘zbek tilining agglutinativ xususiyati bilan bog‘liq.

Uchinchidan, polisemantik harakat fe’llarining lug‘atlarda berilishida sezilarli farqlar kuzatildi. Ingliz tilidagi go fe’li lug‘atlarda o‘nlab ma’nolarga ega bo‘lib, har biri alohida kontekstual misollar bilan mustahkamlanadi. O‘zbek tilida “bormoq” fe’lining asosiy ma’nosi fazoviy harakatni bildirsa-da, ko‘chma ma’nolari (jarayonning davom etishi, vaqtning o‘tishi va boshqalar) ham izohda keltiriladi. Shunga qaramay, ingliz lug‘at-larida ma’nolar yanada mayda semantik bo‘linmalar asosida tartiblanganligi kuzatildi.

To‘rtinchidan, definitsion aniqlik darajasi tahlil qilindi. Ingliz lug‘atlarida izohlar, ko‘pincha, oddiy, tushunarli va foydala-nuvchiga yo‘naltirilgan shaklda beriladi, kollokatsiyalar va real nutqiy misollar keng qo‘llaniladi. O‘zbek izohli lug‘atlarida esa ko‘proq sinonimik yoki umumlashtiruvchi ta’rif ustunlik qiladi. Bu esa leksikografik maktablar o‘rtasidagi metodologik farqni ko‘rsatadi. Tarjima tahlili shuni ko‘rsatdiki, bir til birliklari boshqa tilga to‘liq ekvivalent bilan har doim ham mos kelmaydi. Masalan, ingliz tilidagi rise fe’li kontekstga qarab o‘zbek tiliga ko‘tarilmoq, oshmoq, ortmoq kabi variantlarda tarjima qilinadi. Aksincha, o‘zbek tilidagi chiqmoq fe’li ingliz tilida go out, leave, climb, come out kabi bir nechta variantlarga ega bo‘lishi mumkin. Bu holat semantik hajmning to‘liq mos kelmasligini ko‘rsatadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki: Har ikki tilda harakat fe’llari universal semantik model asosida shakllangan. Ingliz tilida analitik ifoda vositalari ustun. O‘zbek tilida morfologik-semantik yaxlitlik kuchli; Ingliz lug‘atlarida kon-tekstual va kollokatsion yondashuv kengroq qo‘llanadi. Tarjimada kontekstual moslik asosiy mezon hisoblanadi.

**Xulosa va takliflar.** Tahlillar natijasida har ikki tilda harakat fe’llarining universal semantik yadrosi mavjudligi, ya’ni harakat subyekti, yo‘nalish va fazoviy o‘zgarish komponentlaridan tashkil topishi aniqlandi. Shu bilan birga, ularning lug‘atlarda berilish uslubi va struktur ifodalanishida sezilarli farqlar mavjudligi kuzatildi. Ingliz tilida analitik konstruksiyalar va kollokatsion misollar ustunlik qilsa, o‘zbek tilida morfologik yaxlitlik va umumlashtiruvchi ta’riflar ko‘proq uchraydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, polisemantik harakat fe’llarining leksikografik talqini tarjima jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun lug‘at tuzishda kontekstual misollarni kengaytirish, ma’no chegaralarini aniq belgilash va ekvivalent variantlarni ko‘rsatish maqsadga muvofiqdir.

Harakat fe’llarining qiyosiy elektron korpusini yaratish; Lug‘at maqolalarida kollokatsiyalar va real nutqiy misollarni ko‘paytirish; Polisemantik fe’llar uchun kontekstga asoslangan tarjima variantlarini keng-

roq berish; Qiyosiy leksikografiya yo‘nalishida maxsus tadqiqotlarni davom ettirish. Mazkur tadqiqot natijalari leksikografiya, semantika va tarjima nazariyasini takomillashtirishga xizmat qiladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:**


(1). Oxford Advanced Learner’s Dictionary. Oxford, Oxford University Press, 2015.
(2). Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow, Pearson Education, 2014.
(3). O‘zbek tilining izohli lug‘ati. Toshkent, O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.
(4). Toward a Cognitive Semantics. Cambridge, MA: MIT Press, 2000.
(5). Language. New York, Holt, 1933.
(6). Linguistic Semantics: An Introduction. Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
(7). Semantics: Primes and Universals. Oxford, Oxford University Press, 1996.
(8). Lexicography: An Introduction. London, Routledge, 2002.
(9). Teaching and Researching Lexicography. London, Pearson Education, 2001.
(10). Syntactic Structures. The Hague: Mouton, 1957.
(11). Course in General Linguistics. New York, McGraw-Hill (English edition), 1966. (Original: 1916).
(12). Русский язык (Грамматическое учение о слове). Москва, “Высшая школа”, 1947.
(13). O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. Toshkent, “Fan”, 1978.
(14). The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge, Cambridge University Press, 1987.



**Ishankulova Nilufar Tashkentovna (Qarshi davlat Texnika universiteti “Xorijiy tillar” kafedrasi dotsenti; blume20@mail.ru)**


## NEMIS TILIDA PRÄTERIT VA ITERATIVLIK: NARRATIV DISKURSDAGI FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI


***Annotatsiya.*** *Mazkur maqolada nemis tilida Präterit shaklining iterativ semantikaga ega fe’llar bilan qo‘llanishi hamda uning narrativ diskursdagi funksional xususiyatlari tahlil qilinadi. Iterativlik voqeaning ichki segmentatsiyasi va vaqt bo‘ylab diskret aktlar ketma-ketligi sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotda iterativlik va habitualiklik o‘rtasidagi konseptual farq aniqlashtirilib, nemis hamda o‘zbek tillarida takroriylikni ifodalash vositalari qiyosiy jihatdan ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari Präterit shaklining nafaqat temporal lokalizatsiya vositasi, balki narrativ diskursda segmentlangan o‘tmish modelini shakllantiruvchi aspektual vosita sifatida ham namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi.*



***Kalit so‘zlar:*** *präterit, iterativlik, habitualiklik, aspektual semantika, narrativ diskurs, voqea ko‘pligi, segmentatsiya.*



**Ишанкулова Нилуфар Ташкентовна (доцент кафедры иностранных языков Каршинского государственного технического университета; blume20@mail.ru)**


## ПРЕТЕРИТ И ИТЕРАТИВНОСТЬ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ: ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ В НАРРАТИВНОМ ДИСКУРСЕ


***Аннотация.*** *В статье анализируется употребление формы Präteritum в немецком языке в сочетании с глаголами, обладающими итеративной семантикой, а также её функциональные особенности в нарративном дискурсе. Итеративность интерпретируется как внутренняя сегментация события и последовательность дискретных актов во времени. Уточняется концептуальное различие между итеративностью и хабитуальностью, проводится сопоставительный анализ средств выражения повторности в немецком и узбекском языках. Результаты исследования показывают, что форма Präteritum выполняет не только темпоральную функцию, но и выступает как аспектуальное средство формирования модели сегментированного прошедшего.*



***Ключевые слова:*** *претерит, итеративность, хабитуальность, аспектуальная семантика, нарративный дискурс, множественность событий, сегментация.*



**Ishankulova Nilufar Tashkentovna (Associate professor, department of Foreign languages, Karshi state technical university; blume20@mail.ru)**


## PRETERITE AND ITERATIVITY IN THE GERMAN LANGUAGE: FUNCTIONAL FEATURES IN NARRATIVE DISCOURSE


***Annotation.*** *The article analyzes the use of the Präteritum form in German in combination with verbs possessing iterative semantics and examines its functional characteristics in narrative discourse. Iterativity is interpreted as the internal segmentation of an event and as a sequence of discrete acts distributed over time. The conceptual distinction between iterativity and habituality is clarified, and a comparative analysis of means of expressing repetition in German and Uzbek is provided. The findings demonstrate that the*